

ו, כו

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם

הוא אהרן ומשה: אלו שהזכרו למעלה, שילדה יוכבד לעמרם. הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' - יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד.

אלו שהזכרו למעלה, שילדה יוכבד לעמרם

המלים "שילדה יוכבד לעמרם" מיותרות לכאורה.

ויש לומר, שלרש"י הוקשה כאן:

א. כתוב זה (וכן הכתוב שלאחריו) מיותר לכאורה, שהרי כבר למדנו שה' אמר למשה ואהרן להוציא את ישראל ממצרים?

ב. כל פרשה זו, ש"באה ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו", מהווה "הפסקת הענין" (ראה רש"י לעיל פסוק יג). ואם כן - למה נכתבה כאן?

לכן מפרש רש"י שהכתוב מייחס כאן את משה ואת אהרן כדי להטעים ולהדגיש את הטעם והסיבה שהקב"ה בחר בהם דוקא להוציא את בני ישראל מארץ מצרים. פירוש: יוכבד הרי היתה אחת המיילדות שהצילו את ילדי ישראל בניגוד לגזירת פרעה, ועמרם חזר ולקח את יוכבד מבלי להתחשב עם גזירת פרעה (רש"י שמות ב, א), ולכן זכו לכך שבניהם נבחרו להיות שלוחי הגאולה, להוציא את ישראל ממצרים.

על פי זה מובן גם מה שהכתוב "הפסיק הענין" כדי לספר "היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו".

יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד

צריך ביאור:

א. מהו הקשר בין ענין זה לבין תחילת הפירוש ("אלו שהזכרו למעלה כו").

ב. אם כוונתו לבאר את השינוי בסדר השמות, שלפעמים מקדים את אהרן ולפעמים את משה, הי' לו להביא את השינוי שעל אתר בפסוק הבא: "הוא משה ואהרן".

ג. במדרש (ב"ר ספ"א) הלשון "ששקולין זה כזה", ואילו רש"י מדייק "ששקולין כאחד".

ד. כיצד אפשר לומר שאהרן הי' שקול כמשה, והרי ברור שלמשה רבינו היו כמה וכמה מעלות וענינים שלא היו באהרן.

והביאור:

הכתוב מדגיש שמשה ואהרן נבחרו להיות שלוחי הגאולה מפני שנולדו ליוכבד ועמרם, שלא התחשבו בגזירותיו של פרעה (כנ"ל). וענין זה הי' בעיקר לגבי לידתו של משה:

אוצר החכמה

א. עמרם החזיר את יוכבד - לצורך הולדת משה.

ב. כשנולד משה - סיכנה יוכבד את עצמה ("ותצפנו שלשה ירחים"). וכל שכן לגבי השליחות - הי' משה העיקר. ואם כן - הי' לו להקדים את משה לאהרן, ולא עוד אלא שגם בכתוב דלעיל (פסוק כ), שם נאמר "ותלד לו את אהרן ואת משה" הי' צריך להקדים את משה, שהרי אין הכתוב מייחסם שם אלא כדי לבאר מדוע נבחרו הם דוקא להיות שלוחי הגאולה, ובזה הרי הי' משה העיקר.

לכן מפרש "יש מקומות (שתוכנם השליחות, שכבר למדנום - פסוק דגן והפסוק "ותלד לו את אהרן וגו'" - ובכל זאת -) שמקדים אהרן למשה (כשם אשר) ויש מקומות (גם כן בענין השליחות שכבר למדנום) שמקדים משה לאהרן (והטעם הוא) לומר לך ששקולין כאחד" - בענין השליחות דוקא.

כלומר: לא שהם שוים בענין גדולתם בכלל, וגם אינם שוים בענין השליחות, אלא שניהם מהווים חלק מאותה שליחות, ששליחות זו תלוי' בשניהם דוקא (ורק בזה שקולין כאחד, אבל חלקיהם בשליחות אינם שוים).

וזהו שרש"י מדייק "ששקולין כאחד", ולא "ששקולין זה כזה", כי מאחר ששליחות זו היתה תלוי' בשניהם, נמצא שלגבי השליחות "שוקלין" אותם "כאחד", ביחד.

לשון חכמים

יש מקומות שמקדים אהרן למשה

במדרש (ב"ר ספ"א) נאמר "במקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה", ואילו רש"י מדייק "יש מקומות שמקדים אהרן למשה".

וטעמו ונימוקו עמו:

לרש"י, בדרך הפשט, אין שינוי הסדר במקום אחד מספיק לחדש ש"שקולין כאחד", דלא כמוכח מכל המקומות בהם אחד קודם להשני; ורק אם השינוי הוא ב"מקומות" רבים - מוכרח ש"שקולין כאחד".

והנה, התורה מקדימה את אהרן למשה בפסוקים אלו: "ותלד לו את אהרן ואת משה" (לעיל פסוק כ), "הוא אהרן ומשה" (בפסוק שלנו), "ואלה תולדות אהרן ומשה" (במדבר ג, א), "ותלד לעמרם את אהרן ואת משה" (פנחס כו, נט).

והנה, בשאר הפסוקים מובן הטעם שהתורה מקדימה את אהרן, שהרי מדובר בהם אודות לידתם של האחים (או תולדותיהם), והרי אהרן נולד ראשון. לכן אומר המדרש "במקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה" - בפסוק שלנו, בו מדובר אודות השליחות, לא אודות לידתם (ראה לעיל).

ואילו רש"י כותב "יש מקומות שמקדים אהרן למשה", כי לכאורה הי' לו להקדים את משה גם בפסוק "ותלד לו את אהרן ואת משה": רש"י הרי מפרש שמשה ואהרן נתייחסו כאן כדי לבאר מדוע נבחרו להיות שלוחי הגאולה, ובוזה הי' משה העיקר (ראה לעיל).

סו: יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן

במדרש רבה (ב"ר ספ"א) מובאים מספר דוגמאות לענין זה:

א. "בכל מקום הוא מקדים אברהם ליצחק ויעקב, ובמקום אחד הוא אומר (בחוקותי כו, מב) וזכרתי את בריתי יעקב וגו'".

ב. "בכל מקום הוא מקדים יהושע לכלב, ובמקום אחד הוא אומר (שלח יד, ל) כי אם כלב בן יפונה הקניזי ויהושע בן נון".

ג. "בכל מקום הוא מקדים תורין לבני יונה, ובמקום אחד הוא אומר (תזריע יב, ו) ובן יונה או תור לחטאת".

ד. "בכל מקום הוא מקדים כיבוד אב לאם, ובמקום אחד הוא אומר (קדושים יט, ג) איש אמו ואביו תיראו".

ה. "בכל מקום הוא מקדים בריית שמים לארץ, ובמקום אחד הוא אומר (בראשית ב, ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים".

רש"י בפירושו על התורה אינו מביא את דברי המדרש במקומות אלו. וטעמו ונימוקו: בדרך הפשט אינו מתקבל על הדעת ששינוי הסדר "במקום אחד" בלבד מלמד על חידוש עיקרי בכל המקומות (ששניהם שקולין). ומסתבר, שהשינוי במקום זה הוא בגלל טעם מסויים, שישנו רק באותו מקום.

ולדוגמא:

וזכרתי את בריתי יעקב - רש"י מפרש "למה נמנו אחורנית, כלומר, כדאי הוא יעקב הקטן לכך, באם אינו כדאי הרי יצחק כו'".

איש אמו ואביו תיראו - רש"י מפרש "כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו".

ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים - השינוי מובן בפשוטו של מקרא. שכן, כאן מדייק הכתוב ואומר "ביום עשות" (לא כפי שנאמר לפני זה "בראשית ברא", "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"), שפירושו כפי שפירש רש"י לפני זה (בראשית א, כה) "תקנם בצביונם בתיקונם וכקומתם", וענין זה שייך יותר ב"ארץ" מאשר ב"שמים".

ועל דרך זה צריך לומר בשאר הדוגמאות שבמדרש, שטעם השינוי מובן מאליו בפשוטו של מקרא.

ורק כאשר שינוי הסדר הוא בכמה מקומות, כגון כאן, ש"יש מקומות... ויש מקומות", מורה השינוי על כך ששקולין הם.

ומה שפירש רש"י (פינחס כז, א) "ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה תרצה, מגיד שכולן שקולות זו כזו", היינו שהלימוד הוא משינוי הסדר במקום אחד - ראה בביאור שם שהלימוד אינו משינוי הסדר לחוד, אלא מיתור הכתוב. ועל דרך זה ברש"י סוף פרשת מסעי "מגיד ששקולות זו כזו" - הלימוד אינו משינוי הסדר לחוד (ראה בביאור שם).

ו, כז

הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן

הם המדברים וגו': הם שנצטוו הם שקיימו.

צריך ביאור:

אם כוונת רש"י לתרץ יתור הכתוב "הם המדברים" - אין תוכן הכתוב מובן: כלום יש חידוש ורבנות בכך שמשה ואהרן קיימו את דבר ה'?

והביאור:

פסוק זה מיותר לכאורה (ראה ביאור הקודם), שהרי כבר שמענו שמשה ואהרן הם שדברו אל פרעה אודות שחרורם של ישראל.

לכן מפרש "הם שנצטוו הם שקיימו", כלומר: מאותו טעם ש"נצטוו" - באותו אופן "קיימו". כשם שנצטוו בזכות היותם אלו "שילדה יוכבד לעמרם" (רש"י בפסוק הקודם), כך גם ביצוע השליחות ("קיימו") הי' באופן המתאים לבני עמרם ויוכבד: כאשר עמרם ויוכבד פעלו נגד גזירות פרעה (ראה ביאור הקודם)

האח"ת 234567

מבי עמ"ס

- הי' הדבר כרוך בסיכונים וקשיים, ובכל זאת לא נרתעו; וכך גם משה ואהרן ביצעו את שליחותם בכל כוחם, ודברו אל פרעה מבלי להתחשב עם הקשיים (וכפי שהי' בתחילה, שפרעה אמר (שמות ה, ד) "למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו") והסכנות שהיו בדבר.

וזהו שהכתוב ממשיך "הם המדברים אל פרעה":

זה ש"אמר ה' להם (דוקא) הוציאו את בני ישראל" ("הם שנצטוו") הי' מפני שגם בהם היתה תכונה זו של יוכבד ועמרם - מסירת נפש בקיום רצון ה' ("הם שקיימו").

הוא משה ואהרן: הם נשליחותם ונצדקתם ממחלה ועד סוף.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

צריך ביאור:

א. מה מוסיף בהענין כאן מעלתם זו של משה ואהרן.

ב. מה הם שני הפרטים "שליחותם" ו"צדקתם".

ג. מלת "הם" מיותרת לכאורה.

והביאור:

לרש"י הוקשה - בפסוק הקודם כבר נאמר "הוא אהרן ומשה", ומדוע נכפל ביטוי זה בפסוקנו, ולא עוד אלא בשינוי סדר השמות. ועוד הוקשה לו: פתח בלשון רבים ("הם המדברים") וסיים בלשון יחיד ("הוא משה ואהרן").

לכן מפרש, ש"הוא משה ואהרן" שונה מ"הוא אהרן ומשה" שבפסוק הקודם. שכן, שם בא ללמדנו ש"שקולין כאחד" (רש"י שם), ואילו כאן הכוונה היא ש"הם (לשון רבים) בשליחותם" - כל אחד בפני עצמו.

כלומר: זה ש"שקולין כאחד", היינו ששליחות אחת היתה תלוי' בשניהם (ראה בביאור שם), אינו אלא מבחינת ציווי ה' ("הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם"). אך באופני קבלת השליחות וביצועה בפועל - כל אחד מהם שונה מחבירו:

לגבי קבלת השליחות, מצינו שמשה לא רצה לקבלה מחמת צדקותו, "שלא הי' רוצה ליטול גדולה על אהרן" (רש"י שמות ד, י), מה שאין כן אהרן שמח בקבלת השליחות ולא הקפיד על משה שעלה לגדולה, אלא "וראך ושמח בלבו" (רש"י שם פסוק יד). וכן בביצוע השליחות עצמה הי' משה הראש והעיקר, ואהרן הי' לו "לפה ולמליץ" בלבד - הן לגבי הדיבור לבני ישראל (רש"י לעיל פסוק יג) והן לגבי הדיבור אל פרעה (להלן יז, א וברש"י).

וזהי כוונת רש"י:

הם - "הוא משה ואהרן" קאי על משה בפני עצמו ועל אהרן בפני עצמו, וכאילו הי' כתוב "הוא משה והוא אהרן".

בשליחותם - היינו שכל אחד מהם קיבל וביצע את השליחות באופן שונה. ובצדקתם - שני האופנים במילוי השליחות היו תוצאה ממעלתם וצדקתם הפרטית של כל אחד מהם.

אוצר החכמה

ו, כט
וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך

אני ה': כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי.

אינו מפרש "נאמן לשלם שכר", כי כאן נאמר "אני ה'" בתחילת ענין, ובמקום כזה אינו מתאים הפירוש "נאמן לשלם שכר" (ראה בהערה לרש"י בתחילת פרשתנו).

ז, ב
אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ושלח את בני ישראל מארצו

אתה תדבר: פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו צלזני פרעה.

צריך ביאור:

א. מה קשה בכתוב זה שרש"י צריך לפרשו, ומהו החידוש בפירושו.

ב. מגין לו לרש"י שמשה דבר "פעם אחת" בלבד.

ג. לכאורה הי' לו לומר "כל ציווי וציווי" (בהתאם ללשון הכתוב - "כל אשר אצוך").

ד. המלים "כפי ששמעת מפי" מיותרות לכאורה.

ה. מהו הכפל "ימליצנו ויטעימנו".

ו. "באזני פרעה" - בפסוק נאמר רק "ידבר אל פרעה".

והביאור:

בפרשתנו קשה: